

Використана література :

1. Ляшенко В. С. Констатувальний етап експериментального дослідження з формування пізнавальної самостійності студентів технічних спеціальностей : збірник наукових праць / за заг. ред. проф. В. І. Сипченка / В. С. Ляшенко // Гуманізація навчально-виховного процесу. – Вип. LVIII. – Ч. III. – Слов'янськ : СДПУ, – 2011. – С. 71-79.
2. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика. Методика и тесты : учебное пособие / Д. Я. Райгородский. – Самара : Изд. дом “БАХРАХ-М”, 2002. – 672 с.

КОВАЛЬКОВА Т. О. Состояние подготовки будущего психолога к профессиональной деятельности в авиационной отрасли.

В статье обосновывается состояние подготовки будущих психологов к профессиональной деятельности в авиационной отрасли. Уделено внимание анализу результатов констатирующего этапа педагогического исследования, которые позволили обосновать задачи проведения формирующего эксперимента.

Ключевые слова: психолог, профессиональная деятельность, авиационная отрасль, готовность, анкетирование, психодиагностический инструментарий.

KOVALKOVA T. O. State of future psychologists' preparation for professional work in aviation industry.

The article justifies the state of preparation of future psychologists for professional work in aviation industry. Special attention is devoted to the analysis of the results of ascertaining step of pedagogical research which allowed to ground the tasks of formative experiment.

Keywords: psychologist, professional activity, aviation industry, readiness, questionnaire, psychodiagnostical tools.

УДК 377.02:377.8

**Ковальова К. В.
Вінницький національний аграрний університет**

**КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ІНЖЕНЕРІВ-АГРАРНИКІВ:
СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ**

Розглянуто зміст поняття “комунікативна компетентність”, дослідженого українськими та зарубіжними вченими. Автори по-різному визначають структуру комунікативної компетентності фахівців (мовна, мовленнєва, соціокультурна, стратегічна та прагматична компетенції; когнітивний, емоційний та поведінковий компоненти), але безсумнівною є те, що складові, які дослідники включають в це поняття, є невід’ємною частиною комунікативної компетентності.

Ключові слова: компетентність, аграрна освіта, комунікація.

Зовнішня та внутрішня політика України, входження нашої держави до європейської та світової спільноти ставлять нові завдання перед освітянами. Відповідно до Закону України “Про освіту” одним із головних завдань сучасної освіти є формування комунікативної компетентності на

основі розширення знань, навичок і вмінь, необхідних, безпосередньо, для підвищення продуктивності праці, а також у сфері життєдіяльності загалом.

Одні вчені розглядають комунікативну компетенцію як інтегровану мету навчання (О. Бердичевський, І. Бім, М. Вашуленко, В. Сафонова, Ю. Пассов), інші – як компонент мовленнєвої (В. Скалкін) або іншомовної (П. Сердюков) компетенції. Третя група дослідників впевнена, що комунікативна компетенція означає спроможність людини здійснювати спілкування як складну багатокomпонентну діяльність, на характер якої впливають різноманітні чинники (А. Богуш, Н. Гальскова, О. Петрашук, L. Bachman, A. Holliday, S. Savingnon).

Метою статті є аналіз поняття “комунікативна компетентність” та визначення структури комунікативної компетентності майбутніх інженерів-аграрників.

Якість підготовки випускників вищих навчальних закладів, де критерієм виступає професійна компетентність, розглядається з позиції рекомендації ЮНЕСКО. Відповідно до освітньо-кваліфікаційної характеристики спеціаліста інженерного профілю студенти повинні володіти не лише загальнотехнічними та спеціальними навичками, а й вміти знаходити спільну мову з колегами, виконувати низку управлінських функцій. Інженери мають здійснювати ділове спілкування з метою вирішення професійних, соціально-виробничих завдань, налагоджувати контакти з партнерами, визначати власний стиль спілкування з керівником, колегами та підлеглими, поліпшувати психологічний клімат в колективі, розв'язувати трудові конфлікти, покращувати трудову дисципліну, здійснювати ділове спілкування іноземною мовою в усній та писемній формах у типових професійних ситуаціях. Перераховані завдання вимагають високого та достатнього рівня сформованості комунікативної компетентності у майбутніх інженерів в умовах сьогодення. Перш за все, необхідно визначити суть складного поняття “комунікативна компетентність”, яка охоплює в собі два поняття: “комунікативність” і “компетентність”.

Стосовно поняття “компетентність”, то воно не є новим у зарубіжній і вітчизняній педагогіці. Так, уже в 80-х роках ХХ ст. ідея і термін “компетентність” широко використовувались у США та деяких країнах Європи в зв'язку з проблемою індивідуалізації навчання. Вже тоді було здійснено спробу використати термін “компетентність” у значенні “освітній результат діяльності учня”. Впродовж останніх десятиліть поняття “компетентність” стало все більше проступати на загальнодидактичний та загальнопедагогічний рівні. Посилена увага до цього поняття була зумовлена також рекомендаціями Ради Європи, що стосувалися оновлення освіти. Рада Європи визначила п'ять груп ключових компетенцій. До них належать: комунікативні, інформаційно-технологічні, політичні, соціальні й міжкультурні компетенції, здатність вчитися протягом усього життя.

Ґрунтовно зміст поняття “компетентність” було розроблено британським психологом Дж. Равеном у його працях “Компетентність у сучасному суспільстві” та “Педагогічне тестування”. Під “компетентністю” він розуміє комплекс когнітивних та емоційних складників ефективної життєдіяльності людини й тлумачить це поняття як мотивовані здібності [1, с. 224].

Російський дослідник В. Безруков під компетентністю розуміє “оволодіння знаннями та вміннями, що дозволяють висловлювати професійно, грамотно судження, оцінити думки” [2, с. 46].

Н. Лавриченко визначає компетентність особистості “як психолого-соціальну якість, яка означає силу і впевненість, джерелом якої є відчуття власної успішності та корисності. Компетентність сприяє усвідомленню особистістю власної здатності ефективно взаємодіяти з іншими” [3, с. 434].

І. Єрмаков, проаналізувавши погляди педагогів України, Ірландії, Франції, Швейцарії, Шотландії, Австрії, Греції, Росії, дійшов висновку, що, незважаючи на розбіжності та різне тлумачення терміна “компетентність”, можна переконатися, що для науковців різних країн загальними його показниками вважаються уміння, які необхідні для реальної життєдіяльності: професійні, уміння адекватного застосування знань, отримання інформації, поновлення знань та продовження навчання, самоосвіти, соціальні та комунікативні уміння, уміння розв’язувати проблеми та суперечливі питання або конфлікти, працювати в команді, відчувати відповідальність тощо [4, с. 114].

У свою чергу, О. Кучер визначає компетентність “як загальну здатність особистості, яка характеризується наявністю конкретних умінь і навичок, що базуються на знаннях, ефективно здійснювати певну діяльність або реалізовувати певну функцію” [5, с. 235-236].

А. Богуш тлумачить компетентність “як комплексну характеристику особистості, котра вбирає в себе результати попереднього психологічного розвитку, знання, вміння, навички, креативність, ініціативність, самостійність, самооцінку, самоконтроль” [6, с. 3].

Розглянувши різні підходи щодо визначення поняття “компетентність”, можна зробити висновок, що під компетентністю розуміють ті знання, якими має оволодіти людина в процесі навчання, результат опанування змістом освіти, який має виявитись у майбутній професійній діяльності. Також не існує спільного кута зору в вітчизняній та зарубіжній педагогічній літературі, щодо визначення ключових компетенцій, якими має володіти сучасна освічена особистість, але більшість дослідників, зокрема І. Зимня, В. Краєвський, А. Хуторський, виділяють комунікативну компетенцію як ключову.

Як зазначалось вище, поняття “комунікативна компетентність” охоплює в собі два поняття: “комунікативність” і “компетентність”.

Перейдемо до розгляду поняття “комунікативність”. Ю. Ханін

“комунікативність” визначає як єдність трьох складників: потреби у спілкуванні, емоційного стану до, під час і після спілкування, комунікативних навичок і вмінь [7, с. 138].

В. Кан-Калік характеризує комунікативність як явище багатопланове, що поєднує ряд компонентів, серед яких особливе значення мають комунікабельність, соціальна спорідненість, альтруїстичні тенденції. Автор наголошує, що під “комунікабельністю” доцільно розуміти здатність людини відчувати задоволення від процесу спілкування з іншими людьми. Альтруїстичні тенденції в емоціях особистості пов’язані з бажанням приносити радість людям, з якими вона спілкується, із співпереживанням радості іншого тощо.

Вивчаючи поняття “комунікативна компетентність”, не можемо залишити поза увагою сам процес спілкування, оскільки вони взаємопов’язані. За Б. Паригінім “спілкування – складний і багатогранний процес, який може бути одночасно і процесом взаємодії індивідів, й інформаційним процесом; розглядатися як ставлення людей один до одного і бути процесом їх взаємовпливу та процесом їх співпереживання й взаємного розуміння”. Роль спілкування важлива і в процесі навчання, оскільки останнє має яскраво виражений комунікативний та інтерактивний характер. Особистість формується в діяльності, яка нею здійснюється і яка є показником її психічних та соціальних якостей, що і формують її мовну поведінку [8, с. 187].

Концептуальні основи дослідження феномена спілкування розроблені в працях В. Бехтерева, О. Леонтєєва та інших психологів, які розглядають спілкування як необхідну умову розвитку людини, її соціалізації та індивідуалізації. А. Деркач і Н. Кузьміна вказують, що спілкування виступає не стільки як обмін інформацією, скільки як процес взаємодії та взаємовпливу. Під час спілкування внаслідок систематичних контактів у ході спільної діяльності її учасники отримують різноманітні знання про себе, своїх друзів, способи найбільш раціонального вирішення поставлених завдань. При всій різноманітності підходів науковців до ролі та функції спілкування можна сказати, що всі вони зводяться до винятковості ролі спілкування як у розвитку, так і у функціонуванні особистості.

Проведений вище аналіз категорій “спілкування”, “комунікативність”, “компетентність” служить методологічною основою для розгляду суті та структурної будови комунікативної компетентності особистості.

Варто зазначити, що термін “комунікативна компетенція” вперше був запроваджений у науковий ужиток Д. Хаймзом, котрий визначив його як “знання, що забезпечують індивідові можливість здійснювати функціонально-спрямоване мовленнєве спілкування, тобто те, що необхідно знати тим, хто говорить, для досягнення успіху в комунікації у середовищі іншомовної культури” [9, с. 271].

У працях Л. Петровської “комунікативна компетентність” тлумачиться як складне утворення, що включає знання соціально-психологічних факторів і вміння використовувати їх у конкретній діяльності, розуміння мотивів, стратегій поведінки, фрустрацій, як своїх власних, так і партнерів по спілкуванню, уміння розібратися у групових соціально-психологічних проблемах, осмислення можливих перешкод на шляху до взаємного порозуміння, оволодіння технологією та психотехнікою спілкування. До складу комунікативної компетентності включається певна сукупність знань і вмінь, що забезпечують ефективний перебіг комунікативного процесу [10, с. 178].

А. Добрович розглядає комунікативну компетентність як постійну готовність до контакту. Це пояснюється вченим з позицій свідомості, мислення. Вчений вважає, що людина мислить і це означає, що вона живе в режимі діалогу, враховуючи при цьому постійно мінливу ситуацію відповідно до своїх інтуїтивних очікувань свого партнера.

Л. Столяренко характеризує комунікативну компетентність як здатність встановлювати й підтримувати необхідні контакти з іншими людьми. Для ефективної комунікації характерним є досягнення партнерами взаєморозуміння, краще усвідомлення ситуації і предмета спілкування. Комунікативна компетентність розглядається як система внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови ефективної комунікації у певному колі ситуацій міжособистісної взаємодії [11, с. 256].

М. Заброцький й С. Максименко комунікативну компетентність інтерпретують як певну інтегральну характеристику спілкування, в якій опосередковано виражаються морально-світоглядні установки особистості.

Зрозуміло, що й сьогодні вчені не мають єдиного погляду щодо тлумачення комунікативної компетенції у професійній підготовці та навчанні взагалі. Одні вчені розглядають комунікативну компетенцію як інтегровану мету навчання (І. Бім, М. Вашуленко), другі – як компонент мовленнєвої (В. Скалкін) або іншомовної (І. Сердюков) компетенції, інші – як спроможність людини здійснювати спілкування як складну багатокомпонентну мовленнєву діяльність, на характер якої впливають різноманітні чинники (А. Богуш, Л. Бахман, С. Козак, О. Петращук, А. Холідей).

Розходяться погляди вчених і щодо структури комунікативної компетентності. Наприклад, Л. Бахман виділяє в структурі комунікативної компетенції три основні компоненти: лінгвістичну, стратегічну та психомоторні уміння (когнітивні процеси).

На думку М. Вятютнева, комунікативна компетентність охоплює: “1) знання граматики і словника мови; 2) знання правил спілкування (тобто необхідно знати, як починати і закінчувати бесіду, на які теми можна говорити в різних типах мовленнєвих подій); 3) правильно будувати такі

мовленнєві акти як прохання, вибачення, подяка, запрошення, а також реагувати на них; 4) доречно вживати мовленнєві засоби” [12, с. 54-60].

На відміну від М. Вятютнева, Н. Гез до складу комунікативної компетентності, крім перерахованих вище компонентів, включила ще такий компонент, як уміння співвідносити мовні засоби із завданнями, умовами спілкування і розуміння стосунків між комунікантами.

Найбільш розгалужену структуру комунікативної компетентності запропонувала Ю. Федоренко, виділивши:

а) мовну компетенцію (мовні знання: лексичні, граматичні, фонетичні й орфографічні);

б) мовленнєву компетенцію, яка охоплює чотири види комунікації (аудіювання, мовлення, читання, письмо);

в) компетенцію, що стосується процесу говоріння (діалогічного і монологічного мовлення);

г) лексичну компетенцію, зокрема знання лексики і мовленнєві лексичні навички; граматичну – знання граматики і мовленнєві граматичні навички;

д) фонетичну, яка передбачає фонетичні знання і мовленнєво-слуховимовні навички;

е) соціокультурну компетенцію, що стосується країнознавства та лінгвокраїнознавства. Автор переконаний, що явище комунікативної компетентності і її природа вимагають включення до її структури багатьох елементів [13, с. 65].

Ю. Федоренко розглядає комунікативну компетентність як сукупність мовної, мовленнєвої, соціокультурної, соціолінгвістичної, стратегічної, дискурсивної компетенцій.

На думку І. Воробйової, комунікативна компетентність складається з мовної, соціокультурної, соціолінгвістичної компетенції.

Серед зарубіжних учених, котрі досліджують проблему формування комунікативної компетентності, також існують відмінності в поглядах щодо її структури. М. Свейн запропонував модель комунікативної компетенції з трьох компонентів: граматичної, соціолінгвістичної та стратегічної компетенцій.

Д. Ларсен-Фріман визначила в моделі п'ять компонентів: лінгвістичну форму, прагматичну компетенцію, запропонований зміст (значення), взаємодіючі зразки та стратегічну компетенцію.

С. Савіньон називає чотири компоненти комунікативної компетентності, це: 1) граматична компетенція (граматичний рівень речення); 2) соціолінгвістична компетенція (розуміння соціального контексту, в якому використовується мова); 3) дискурсивна компетенція (розуміння того, як зв'язувати окремі мовні форми в єдине ціле); 4) стратегічна компетенція (компенсація недосконалого знання правил, недосконалого володіння чим-небудь) [14, с. 130].

С. Блум-Килка та І. Левенстоун запропонували розширити поняття “комунікативна компетентність”, залучивши до його структури семантичну компетенцію, яка, на думку вчених, складається з розуміння омонімії, антонімії; уміння уникати за допомогою перифраз специфічних термінів; уміння розпізнавати ступені перефразних еквівалентів.

На думку Д. Ізаренкова, комунікативна компетентність формується через взаємодію трьох базисних складових:

– мовної компетенції, пов’язаної з лінгвістичною організацією комунікативних одиниць, яка формує в того, хто говорить, уміння будувати граматично правильні й усвідомлені висловлювання;

– предметної, яка відповідає за зміст висловлювань і забезпечує одержання знань про той фрагмент світу, який виступає предметом мовлення;

– прагматичної, яка розкриває комунікативні наміри мовця, умови спілкування, формує здатність використовувати висловлювання в певних мовленнєвих актах, співвідносячи їх з інтенціями й умовами спілкування. [15, с. 56].

Висновки. Отже, на основі проаналізованих наукових джерел і фахової літератури уточнено сутність та структуру комунікативної компетентності майбутнього інженера-аграрника. Її визначено як володіння комунікативними знаннями, уміннями та навичками, необхідними йому (інженеру-аграрнику) для здійснення мовленнєвої діяльності в навчально-професійній сфері. Автори по-різному визначають структуру комунікативної компетентності фахівців (мовна, мовленнєва, соціокультурна, стратегічна та прагматична компетенції; когнітивний, емоційний та поведінковий компоненти), але безсумнівно є те, що складові, які дослідники включають в це поняття, є невід’ємною частиною комунікативної компетентності.

Використана література:

1. *Равен Джон.* Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Джон Равен ; [пер. с англ.]. – М. : Когито-Центр, 2002. – (Першотвір).
2. *Безруков В. С.* Словарь нового педагогического мышления / В. С. Безруков. – Екатеринбург : Альтернативная педагогика, 1996.
3. Педагогічні соціалізації: європейські обриси. – К. : ВІРА ІНСАЙТ, 2000.
4. Життєва компетентність особистості: наук.-метод. посібн. / за ред. Л. В. Сохань, І. Г. Єрмакова, Г. М. Несен. – К. : Богдана, 2003.
5. *Кучер О. А.* До проблеми формування громадянської компетентності випускників загальноосвітньої школи / О. А. Кучер // Матеріали Першої міжнародної соціально-педагогічної конференції, м. Луцьк, 26-27 квітня 2006 р. – Луцьк, 2006.
6. *Богуш А. М.* Мовленнєвий розвиток дітей: сутність та шляхи реалізації / А. М. Богуш // Дошкільне виховання. – 1999. – № 6.
7. *Ханин Ю. Л.* К вопросу об оценке коммуникативности личности. Общение как предмет теоретического и прикладного исследования / Ю. Л. Ханин. – Л., 1972. – (Першотвір).
8. *Философский словарь* / под ред. И. Т. Фролова. – 5-е изд. – М. : Политиздат, 1987.
9. *Hymes D.* On Communicative competence / Sociolinguistics by J. V. Pride, J. Holmes. – Harmondsworth : Penguin, 1972.

10. Петровская Л. А. Компетентность в общении. Социально-психологический тренинг / Л. А. Петровская. – М. : МГУ, 1989. – (Першотвір).
11. Столяренко Л. Д. Педагогика : учебное пособие / Л. Д. Столяренко. – Ростов-на-Дону, 2003.
12. Вятютнев М. Н. Традиции и новации в методике преподавания русского языка как иностранного / М. Н. Вятютнев // Русский язык за рубежом. – 1985. – № 5.
13. Федоренко Ю. С. Комунікативна компетенція як найважливіший елемент успішного спілкування / Ю. С. Федоренко // Рідна школа. – 2002. – № 1.
14. Savignon S. Evolution of Communicative Competence: The ACTFL “Provisional Proficiency Guidelines” / S. Savignon // The Modern Language Journal. – 1985. – Vol. 59.
15. Изаренков Д. И. Базисные составляющие коммуникативной компетенции и их формирование на продвинутом этапе обучения студентов-нефилологов / Д. И. Изаренков // Русский язык за рубежом. – 1990. – № 4.

КОВАЛЕВА Е. Коммуникативная компетентность инженеров-аграрников: сущность и структурные компоненты.

Рассмотрено сущность понятия “коммуникативная компетентность”, исследованного украинскими и зарубежными учеными. Авторы по-разному определяют структуру коммуникативной компетенции специалистов (речевая, языковая, социокультурная, стратегическая и прагматическая компетенции; когнитивный, эмоциональный и поведенческий компоненты), но несомненным является то, что составляющие, которые исследователи включают в это понятие, – неотъемлемая часть коммуникативной компетентности.

Ключевые слова: компетентность, аграрное образование, коммуникация.

KOVALOVA K. Communicative competence of engineers-agrarians: the essence and structural components.

In the given article is examined the essence of the notion of “communicative competence” elaborated by Ukrainian and foreign scientists. The authors define the structure of communicative competence of specialists differently (linguistic, speech, sociocultural, strategic and pragmatic competences; cognitive, emotional and behavior components), but it is indisputable that components, which investigators include in this notion, are inalienable from communicative competence.

Keywords: competency, agrarian education, communication.

УДК 378.147:53:004.9

**Колечинцева Т. С.
Херсонська державна морська академія**

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЗНАЧИМИХ ЗНАНЬ ТА УМІНЬ
ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ ФІЗИКИ У ВНЗ МОРСЬКОГО ПРОФІЛЮ**

У статті розглядаються можливості реалізації міжпредметних зв'язків дисциплін науково-природничого напрямку та морської спрямованості у вищому морському навчальному закладі.

Ключові слова: міжпредметні зв'язки, фізика, математика, навігація і лоція, швидкість.